

HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATNI YUKSALTIRISHDA HUQUQIY TARBIYANING AHAMIYATI.

Mamedova Zarifa Xakimjonovna

Jizzax viloyati yuridik texnikumi o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10396989>

Annotatsiya. Ushbu maqolada huquqiy ong va huquqiy madaniyatni jamiyatimiz a'zolarining ongida shakllantirish va bu to'g'risida tushunchaga ega bo'lishini ta'minlashda huquqiy tarbiya muhim vosita ekanligi yoritilgan. Shuningdek, huquqiy davlatni shakllantirishda ham, huquqiy ong, madaniyat va huquqiy tarbiyaning ahamiyati ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Madaniyat, huquq, adolat, axloq, qadriyat, qoida.

IMPORTANCE OF LEGAL EDUCATION IN RAISING LEGAL AWARENESS AND LEGAL CULTURE.

Abstract. This article explains that legal education is an important tool in forming legal consciousness and legal culture in the minds of members of our society and ensuring that they have an understanding of it. Also, the importance of legal awareness, culture and legal education in the formation of a legal state is shown.

Keywords: Culture, Law, Justice, Morals, Values, Rules

ЗНАЧЕНИЕ ПРАВОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОВЫШЕНИИ ПРАВОВОГО СОЗНАНИЯ И ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ.

Аннотация. В данной статье объясняется, что юридическое образование является важным инструментом формирования правового сознания и правовой культуры в сознании членов нашего общества и обеспечения его понимания. Также показано значение правосознания, культуры и правового образования в формировании правового государства.

Ключевые слова: Культура, Закон, Справедливость, Мораль, Ценности, Правила.

KIRISH.

“Har qanday jamiyat, davlat ma'lum adolatni himoya etuvchi, huquqiy qonunlar asosida idora etiladigan, adolatsizlikka yo'l qo'yilmaydigan, qonun ustuvor bo'lgan adolatli jamiyat ta'limotini yaratishga, uni rivojlantirishga katta hissa qo'shadi”- degan buyuk mutafakkir Abu Ali Ibn Sino. Hozirgi vaqtda O'zbekistonning shiddat bilan o'sib, tobora rivojlanib borayotgan mamlakatga, inson, uning huquqlari, manfaat va erkinliklarini haqiqiy qadriyat deb biladigan demokratik, ijtimoiy- siyosiy va fuqarolik institutlariga ega bo'lgan mustaqil va suveren davlatga aylanishini ta'minlab bergan ko'plab hal qiluvchi omillarni misol qilib keltirish mumkin. .

O'zbekistonning mustaqil rivojlanish davrida nafaqat umume'tirof etilgan inson huquqlari va erkinliklarining butun kompleksini qonuniy mustahkamlagan barqaror huquqiy baza tashkil etildi, balki inson huquqlari sohasida inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishga rioya etishni o'rnatuvchi tartib va mexanizmlar ham yaratildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida”gi farmoni qabul qilindi.

Hujjatda qayd etilishicha, huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishda shaxsiy manfaatlar hamda jamiyat manfaatlarini o'rtasidagi muvozanatni saqlash g'oyalarini aholi ongiga

singdirish ishlarining yetarli olib borilmasligi ham qonun ustuvorligini ta'minlashga o'zining jiddiy salbiy ta'sirini ko'rsatmoqda.

Quyidagilar jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishning asosiy vazifalari etib belgilandi:

-aholiga mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, qabul qilinayotgan qonun hujjatlari va davlat dasturlarining mazmuni va mohiyatini izchil yetkazish tizimini shakllantirish, fuqarolar ongida "Jamiyatda qonunlarga hurmat ruhini qaror toptirish – demokratik huquqiy davlat qurishning garovidir!" degan hayotiy g'oyani mustahkamlash;

-jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishda, eng avvalo, ta'lim-tarbiyaning tizimli va uzviy ravishda olib borilishiga alohida e'tibor qaratish, maktabgacha ta'lim tizimidan boshlab, aholining barcha qatlamlariga huquqiy ong va huquqiy madaniyatni chuqur singdirish, shaxsiy manfaatlar hamda jamiyat manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni saqlash g'oyalarini keng targ'ib qilish;

-yosh avlod ongiga huquq va burch, halollik va poklik tushunchalarini hamda odob-axloq normalarini chuqur singdirib borish, Konstitutsiyaning muhim jihatlarini ularga bolaligidan boshlab o'rgatish;

-aholi o'rtasida huquqiy madaniyatni shakllantirish bo'yicha huquqiy-ma'rifiy tadbirlarni xalqimiz tarixi, dini, milliy qadriyatlarini o'rgatish bilan uyg'un holda tashkil qilish, shuningdek, har bir fuqaroda davlat ramzlari bilan faxrlanish tuyg'ularini shakllantirish orqali mamlakatga daxldorlik, vatanparvarlik hissini kuchaytirish;

-davlat xizmatchilarining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirib borish, ularda korrupsiya va boshqa huquqbuzarliklarga nisbatan murosasizlik munosabatini shakllantirish;

-davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, shu jumladan, huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamda fuqarolik jamiyati institutlarining manzilli huquqiy targ'ibotni amalga oshirish borasidagi o'zaro hamkorligini mustahkamlash;

-jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirishga doir tadbirlarni tashkil etishda ijtimoiy sheriklik prinsiplaridan keng va unumli foydalanishni tizimli asosda yo'lga qo'yish;

-ommaviy axborot vositalarining huquqiy axborot bilan ta'minlashdagi rolini oshirish, huquqiy targ'ibotning innovatsion usullaridan keng foydalanish, shu jumladan, veb-texnologiyalarni qo'llashni kengaytirish;

-yuridik ta'limni takomillashtirish, shuningdek, yuridik kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini rivojlantirish;

-jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ilmiy asoslarini chuqur tadqiq etish.

"Yuksak huquqiy madaniyat – mamlakat taraqqiyoti kafolati" degan kontseptual g'oya asosida aholining barcha qatlamlari huquqiy savodxonlikka erishishlari, yuksak darajadagi huquqiy ongga ega bo'lishlari hamda huquqiy bilimlarini kundalik hayotda qo'llay olishlari uchun tizimli va keng qamrovli huquqiy targ'ibot tadbirlarini tashkil qilish davlat organlari va tashkilotlarning ustuvor vazifalaridan biri etib belgilanadi.

Belgilab qo'yilishicha, jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish "shaxs – oila – mahalla – ta'lim muassasasi – tashkilot – jamiyat" prinsipi bo'yicha tizimli va uzviy tashkil etiladi.

Huquqiy ong - bu ommaviy va individual ongning bir qismi bo'lib, uning ob'ekti umuman qonunchilik, individual harakatlar va normalar, shaxs va boshqa huquqiy munosabatlarning boshqa ishtirokchilarining huquqlari, erkinliklari va majburiyatlari, huquqni muhofaza qilish aktlari, qonuniy va noqonuniy xatti-harakatlar, qonuniylik va boshqalar. Huquqiy ong - bu fuqarolarning amaldagi qonunga, huquqiy tushunchalar va toifalarga, yuridik amaliyotga, huquqlarga, erkinliklarga, burchlarga va boshqa kerakli narsalarga munosabatini ifodalovchi huquqiy tuyg'ular, hissiyotlar, qarashlar, baholash, munosabat, vakillik va boshqa namoyishlar tizimidir.

Huquqiy ong funksiyalari qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin: kognitiv, tartibga soluvchi, huquqiy modellashtirish funksiyasi, baholovchi, huquqiy ta'lim funksiyasi, prognostik funksiya.

Huquqiy ongning baholash funksiyasi har qanday ijtimoiy-huquqiy hodisalarning o'xshashligi (o'ziga xosligi) va ushbu hodisalarning tegishli shaxsiy yoki ijtimoiy foydaliligi (qiymati) to'g'risida o'zlarining fikrlarini o'rnatishda ifodalanadi. Huquqiy ongning kognitiv funksiyasi jamiyatning rivojlanish darajasiga va shaxsning ushbu bilimlarni o'zlashtirish va amalda qo'llash qobiliyatiga mos keladigan huquqiy bilimlarni olish va tizimlashtirishda ifodalanadi.

Huquqiy ongni tartibga solish funksiyasi uning sub'ektlari (huquqiy ongni tashuvchilar) xatti-harakatlariga tartibga soluvchi va samarali ta'sirida namoyon bo'ladi.

Huquqiy ongning tuzilishi va turlari. Huquqiy ong ikki asosiy tarkibiy qismdan iborat: huquqiy mafkura va huquqiy psixologiya. Huquqiy mafkura nazariy shaklda ijtimoiy hayotning huquqiy hodisalarini aks ettiradigan qarashlar va g'oyalar tizimidir. U jamiyatda shakllanadigan va davlat va uning organlariga qonun ijodkorligi va huquqni muhofaza qilishda ulardan samarali foydalanishga imkon beradigan ilmiy g'oyalar, qoidalar, ta'limotlar, nazariyalar bilan ifodalanadi.

Huquqiy psixologiya - bu turli xil ijtimoiy guruhlar, jamoalar, ayrim shaxslarning huquqqa, jamiyatda faoliyat ko'rsatayotgan huquqiy institutlar tizimiga munosabatini ifodalovchi tuyg'ular, odatlar, kayfiyatlar, an'analar majmui. Huquqiy psixologiya nihoyatda murakkab va inson hayotining namoyon bo'lishiga xos ko'p qirrali ko'rinishga boy. U psixologik va huquqiy hodisalarning kombinatsiyasidan iborat. Bularga huquqiy ehtiyoj, huquqiy munosabat, huquqiy mentalitet, huquqiy motiv, qiymat va huquqiy yo'nalishlar, huquqiy kayfiyat, huquqiy tuyg'ular, yuridik ko'nikmalar, yuridik odatlar, huquqiy birdamlik va boshqalar kiradi.

Huquqiy ongni bir necha xil asoslarga ko'ra tasniflash mumkin. Jamiyat darajasi bo'yicha: ommaviy (millatning, xalqning huquqiy ongi), guruh (ijtimoiy guruhlarning, rasmiy va norasmiy jamoalarning huquqiy ongi) va individual (jismoniy shaxslarning huquqiy ongi, shaxslarning huquqlari to'g'risidagi hislar va g'oyalar).

Tarkib jihatidan: kundalik (odamlarning kundalik, oilaviy, mehnat, ijtimoiy va boshqa sohalarida qonun bilan aloqada bo'lish huquqi to'g'risida har kungi, ba'zan o'ta yuzaki g'oyalar), professional (yuridik mutaxassislar ishida foydalaniladigan maxsus huquqiy bilimlarga asoslanib)

va ilmiy (keng va chuqur huquqiy umumlashtirish yoki huquq va huquqiy hodisalarga nazariy munosabat asosida shakllangan).

Huquqiy madaniyat, huquqiy ta'lim va huquqiy sotsializatsiya. Agar huquqiy ong inson faoliyatining ichki tomonidan huquqqa munosabatni tavsiflasa, unda bunday munosabatning tashqarida ifodalanishi huquqiy madaniyatdir. Ushbu toifalar bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Huquqiy madaniyat - bu jamiyat taraqqiyotining iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy darajasi bilan belgilanadigan, insoniyat to'plagan huquqiy qadriyatlarni rivojlantirish va ulardan foydalanishning nasldan naslga o'tadigan o'lchovi bo'lgan umumiy madaniyatning bir turi.

Tarqalish (samaradorlik) darajasiga qarab, jamiyat, guruhlar va jamoalarning huquqiy madaniyatini, shuningdek, shaxsning huquqiy madaniyatini ko'rib chiqish mumkin. Huquqiy madaniyatning ijtimoiy maqsadi uning bajaradigan funksiyalarida ifodalanadi. Ularga quyidagilar kiradi: qiymat, kognitiv, prognostik, tartibga solish, kommunikativ, huquqiy sotsializatsiya funksiyalari va uning ijtimoiy va huquqiy haqiqatga ta'sirining boshqa yo'nalishlari. Huquqiy madaniyatni shakllantirish jarayonining asosiy yo'nalishlari huquqiy tashviqot, huquqiy targ'ibot, huquqiy tarbiya, yuridik ta'lim va tarbiya shaklida qonuniy xatti-harakatlarning ko'nikmalari va odatlarini shakllantirishdir. Shaxsning huquqiy ongi asosan huquqiy sotsializatsiya orqali shakllanadi.

XULOSA

Huquqning tarixiy rivojlanish jarayoni e'tiborga olinsa, madaniy unsurlarga e'tibor bermaslik natijasida yaratilgan huquqiy qoidalar bilan jamiyatda tartib va adolatni ta'minlash mumkin emasligi ko'rinadi. Shu sababli, jamiyatning madaniy tushunchasi qonun qoidalariga statik emas, balki dinamikroq tarzda kiritilishi kerak. Madaniy elementlarni qonundan tashqarida saqlash huquqning ijtimoiy mahsulot ekanligini yashiradi. Bu huquqni siyosiy hokimiyat uchun qonuniylik quroliga aylantiradi.

Madaniyat va huquq jamiyatlarning tarixiy taraqqiyotida birga vujudga kelishini inobatga oladigan bo'lsak, shakllanadigan yoki o'zgartiriladigan huquqda madaniy unsurlardan foydalanish ham huquqning jamiyat tomonidan qabul qilinishini osonlashtiradi, ham shaxsning qonunga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Ijtimoiy hayotning asosiy tartibga soluvchisi, ijtimoiy voqelikni ifodalovchi madaniyatdan ajralib turadi, Ijtimoiy muammolarga begona qoidalarni olib kirish qonun maqsadiga zid bo'lgan vaziyatni yuzaga keltiradi.

Qonun ijtimoiy hayotni tartibga solar ekan, nima bo'lishi kerakligi borasida ijtimoiy qadriyatlardan albatta foydalanishi kerak. Chunki qonunning shaxs uchun o'zida mujassam etgan asl qadriyat "nima bo'lishi kerak", ya'ni "adolat tuyg'usi"dir. Huquq o'zining qisman statik tuzilishi tufayli jamiyatda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga javob berishda qiynaladi. Qolaversa, ijtimoiy hayotda sodir bo'layotgan o'zgarishlarni faqat huquqiy me'yorlar bilan nazorat qilib bo'lmaydi. Shuning uchun ham bu vaziyatda madaniyat unsurlarini birinchi o'ringa olib chiqish qonunning ta'sirchanligi uchun muhimdir.

Zamonaviy jamiyatlarda siyosiy hukumatlar qonun asosida yotgan qadriyatni chetga surib, o'zlari chiqargan qonunlar bilan shaxsga faqat majburiyat va buyruqlarni yuklaydi, shu bilan ijtimoiy tuzumni himoya qilishga shoshiladi. Bu holat qonunning asta-sekin aks ettirish qobiliyatini yo'qotishiga sabab bo'lmoqda. Chunki zamonaviy jamiyat bilan shaxs tomonidan

talab qilinadigan huquqlar asta-sekin o'sib, xilma-xil bo'lib bordi. Ammo bu o'sish sharoitida huquqiy qoidalar talabni qondirish qiyinlashdi. Bizning tadqiqotimizda bu salbiy vaziyatning oldini olish uchun madaniyatning huquqqa ta'sirini kuchaytirish zarurligi ta'kidlangan. Chunki qonun jamiyat va shaxsning qadr-qimmatini aks ettirish va qo'llab-quvvatlashda juda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy jamiyatga o'tish bilan odamlar o'rtasidagi munosabatlar yanada rasmiylashdi, bu jamiyatdagi shaxslar va ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi masofaning kuchayishiga olib keldi. Bu masala shaxs va jamiyatda axloqiy tashvish va mas'uliyatning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatib, shaxsning xulq-atvori boshqa omillar ta'sirida boshqariladigan bo'lib qoldi. Biroq, bu nazorat kundan-kunga yetarli bo'lmay, shaxsning adolat izlashda yanada orqaga chekinishiga sabab bo'ladi. Shuning uchun huquq normalari o'z ichiga olishi kerak bo'lgan qadriyat idrokiga erishish uchun ular odob-axloq bilan uyg'unlikda paydo bo'lishi kerak.

REFERENCES

1. Sh.A. Sadullayev. Davlat va huquq nazariyasi. – T.: “Yuridik adabiyotlar publish”, 2022.
2. X.T. Odilqoriyev (tahriri ostida) – Davlat va huquq nazariyasi. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.
3. Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya asoslari – Ma'ruza matni. Guliston, 2021.
4. Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya asoslari. Ma'ruzalar matni. Namangan, 2022.
5. “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida”gi 09.01.2019 yilgi PF – 5618 sonli farmonidan. 1 – ilova. 10 – band.
6. Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya asoslari. Ma'ruzalar matni. Guliston, 2021.
7. Z. M. Islomov. Davlat va huquq nazariyasi. Toshkent.: Adolat, 2007.